

ประวัติกระทรวงกลาโหม

*****

กิจการทหารของชาติไทย นับได้ว่าก่อกำเนิดมาพร้อม ๆ กับกำเนิดชาติไทยเท่าที่ศึกษาค้นพบได้ วัฒนาการมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และพระราชอาณาจักรสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ โดยลำดับ สืบมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระปิยมหาราช ทรงพิจารณาเห็นว่าการป้องกันประเทศและดำรงไว้ซึ่งอิสรภาพ ตลอดจนบูรณภาพแห่งชาติไทย ให้สถิตสถาพร ย่อมขึ้นอยู่กับกำลังทหารที่จัดระบบให้ทัดเทียมกับอารยประเทศที่เจริญ จึงโปรดเกล้าโปรดฯ ให้รวมทหารบก ทหารเรือ เข้าด้วยกัน ภายใต้การบังคับบัญชาของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร คือ สมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศฯ โดยตราพระราชบัญญัติจัดตั้ง กรมยุทธนาธิการ ขึ้นเมื่อวันที่ ๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๓๐ มีสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดี กิจการทหารในยุคนี้ได้มีการเร่งรัดปรับปรุงให้ทันสมัยตามแบบอย่างอารยประเทศ ต่อมาได้ตราพระราชบัญญัติยกฐานะกรมยุทธนาธิการ เป็น กระทรวงยุทธนาธิการ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๓๓ มีทหารบก ทหารเรือ อยู่ในบังคับบัญชา จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เปลี่ยนกระทรวงยุทธนาธิการเป็นกระทรวงกลาโหม มีอำนาจปกครองบังคับบัญชาเฉพาะทหารบกฝ่ายเดียว ส่วนทหารเรื่อนั้นได้แยกออกไปตั้งเป็นกระทรวงทหารเรือ เป็นเอกเทศ

ในระยะนั้น กระทรวงกลาโหม (ทหารบก) ได้จัดอัตรากำลังเป็น ๓ กองทัพ มีกำลังรบหลัก ๑๐ กองพล ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากภาวะทางเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก และส่งผลกระทบต่อประเทศไทยด้วย (หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑) ได้ปรับลดกำลังทหารบกเหลือ ๒ กองทัพน้อย มีกำลังรบหลัก ๒ กองพล และได้ยุบกระทรวงทหารเรือมารวมเข้ากับกระทรวงกลาโหม เรียกชื่อว่า “กระทรวงกลาโหม” เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๔ อีกครั้งหนึ่งสืบมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ต่อมาเมื่อวันที่ ๙ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๘๐ ได้ปรับปรุงการทหารเพิ่มเติม ยกฐานะกรมทหารอากาศขึ้นเป็นกองทัพอากาศ ดังนั้น กิจการทหารไทย จึงมีทั้งกองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศเป็นส่วนราชการขึ้นตรงกระทรวงกลาโหม มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นผู้บังคับบัญชา

การกำหนดให้วันที่ ๘ เมษายน ของทุกปีเป็นวันระลึกคล้ายวันสถาปนากระทรวงกลาโหม สืบเนื่องมาจาก เมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๘๕ รัฐบาลภายใต้การนำของ ฯพณฯ จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม จัดให้มีวันที่ระลึกคล้ายวันสถาปนาของหน่วยราชการต่าง ๆ ขึ้น อาทิ วันกองทัพบก วันที่ ๒๕ มกราคม วันกองทัพเรือ วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน และวันกองทัพอากาศ วันที่ ๒๗ มีนาคม และประกาศให้ ๘ เมษายน ซึ่งเป็นวันที่ ออกประกาศการจัดอัตรากำลังทหารและตั้งกรมยุทธนาธิการ อันเป็นวันก่อกำเนิดกิจการทหารไทยตาม อัตรากำลังแบบใหม่และมีความเจริญก้าวหน้าติดต่อกันมาเป็นวันที่ระลึกคล้ายวันสถาปนากระทรวงกลาโหม และยึดถือต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้

*****

ประวัติศาสตร์ว่าการกระทรวงกลาโหม

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชปริชาญาณอันล้ำเลิศ พระองค์ทรงแลเห็นเหตุการณ์ไกล แลทรงมีพระราชอัธยาศัยสุขุมคัมภีร์ภาพ ทรงเห็นว่า กิจการทหารเป็นหลักประกันที่มั่นคงที่สุดของเอกราชแห่งชาติไทย แลเพื่อให้เอกราชอิสรภาพของชาติมั่นคงอยู่ได้โดยสถาพร จำต้องดำเนินบริหารพระราชอาณาจักรด้วยความรอบคอบ แลการทหารนั้นก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะเป็นหลักประกันให้แก่ประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ดำรงอยู่อย่างสถาพรได้ ดังนั้น พระองค์จึงทรงปรับปรุงกิจการทหารโดยเร่งรีบ ทรงมีพระราชดำริก่อนที่จะจัดการทหารให้เป็นหมวดหมู่ และเป็นกองทัพนั้นว่า **จะต้องหาสถานที่ให้ทหารอยู่อย่างดีแลถูกต้องตามสุขลักษณะเยี่ยงต่างประเทศ เขาทำกันเสียก่อน** ทรงพระดำริเห็นว่าทหารในยุคของพระองค์นั้น มีที่อยู่อาศัยกระจัดกระจายกันอยู่หลายแห่ง เห็นควรจะเอาให้มาอยู่แห่งเดียวกัน เมื่อทหารได้มีที่อยู่อาศัยเป็นสุขทั้งไพร่พลแลตัวมูลนายแล้ว ก็ย่อมเป็นกำลังอันมั่นคงแก่ประเทศชาติ เมื่อได้ทรงพระราชดำรินี้แล้ว จึงโปรดเกล้าให้เจ้าหมื่นไวยวรนาถ คือ จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) เป็น ผู้ดำเนินการจัดตั้งโรงทหารหน้าขึ้น (คือ กระทรวงกลาโหมบัดนี้) เพื่อให้สำเร็จการนี้ดังพระราชประสงค์ เจ้าหมื่นไวยวรนาถ จึงได้เลือกเอาสถานที่ฉางหลวงเก่าที่อยู่ข้างศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเป็นที่ตั้งโครงการ

เรื่องตั้งโรงทหารอย่างถาวรนี้ เป็นประวัติการสำคัญส่วนหนึ่งของกระทรวงกลาโหมที่ควรนำมาพรรณนาประกอบเรื่องในวันที่ระลึกสถาปนากระทรวงกลาโหมไว้ด้วย ดังนี้

ที่ว่ากระทรวงกลาโหม

ในปีพุทธศักราช ๒๔๒๓ นั้น กรมทหารหน้า มีหน่วยขึ้นอยู่หลายหน่วย คือ กรมทหารหน้าเกราะทอง, กรมทหารฝึพาย, กรมทหารรักษาพระองค์ (แบ่งเป็นกรมปืนทองปราย กรมปืนปรายหอก กรมเกณฑ์หัดอย่างยุโรป กรมทหารมหาดไทย และกองเลขาเจ้าตายนายตาย) รวมกำลังทั้งสิ้นเกือบ ๓๐,๐๐๐ คน แต่เมื่อหักพวกที่ออกไปประจำตามหัวเมือง ไปทำงานจรต่างเมือง และที่ขาดทัพเพราะคิดถึงบ้านแลลูกเมียแล้ว ในกรุงเทพมหานครนี้จะมีกำลังทหารประจำอยู่ประมาณ ๒๐,๐๐๐ คน มิได้ขาด

ครั้นในพุทธศักราช ๒๔๒๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นว่า ทหารที่เหลือประจำรักษาพระนครเดิมนั้น มีจำนวนน้อยไม่พอแก่การป้องกันบ้านเมืองในยามฉุกเฉิน ทั้งประจวบกับในปีนี้จะต้องจัดงานพระเมรุสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ แลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมณาภรณ์เพ็ชรรัตน์, การแสดงมหกรรมของชาติ แลการสมโภชพระนครครบร้อยปี ณ ท้องสนามหลวง งานมโหฬารทั้งสามนี้ ต้องการกำลังทหารทำงานโยธา แลรักษาการณ์เวรยามมากกว่าปีก่อน ๆ หลายเท่า จึงโปรดเกล้า ฯ ให้รับคนสมัครเข้ารับราชการทหารในกรมทหารหน้าอีก ๕,๐๐๐ คน เมื่อมีจำนวนพลทหารมากขึ้นเช่นนี้ก็ทำให้เพียงพอสำหรับที่นอนของพลทหารที่มีอยู่เดิม ๓ แห่ง คือ

เพ็ญรอบนอกกำแพงพระบรมมหาราชวัง ตั้งแต่ต้นนอกกำแพงประตูวิเศษไชยศรีจนถึงป้อมเผด็จดัชกร
๑ แห่ง

เพ็ญแนวเดียวกับที่กล่าวแล้ว แต่เริ่มจากประตูวิเศษไชยศรี ไปทางตะวันตก จนถึงป้อมอินทรวงศ์ ตรงข้าง
กับท่าพระ ๑ แห่ง

เพ็ญหน้าพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ๑ แห่ง

เพ็ญทั้งสามแห่งนี้ เพียงแต่ใช้สำหรับหลบร้อนเท่านั้น ก็แสนคับแคบอยู่แล้ว เมื่อมีทหารสมัครใหม่มา
เพิ่มถึง ๕,๐๐๐ คน ก็มิรู้ว่าจะเบียดแทรกลงไปยังอย่างไรได้อีก จึงต้องจัดการให้ควบคุมกันไปพักอาศัยอยู่ตาม
ศาลาในพระอารามหลวงต่าง ๆ เช่น วัดพระเชตุพน วัดราชบูรณะ เป็นต้น แต่การแยกกำลังกระจาย
ออกไปอยู่หลายที่หลายแห่งเช่นนี้ ย่อมไม่สะดวกต่อการควบคุมและฝึกหัดอบรมโดยใกล้ชิด จึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้า ๆ ให้เร่งปลูกสร้างโรงหลังคาจากให้ทหารพักชั่วคราว ที่ตำบลปทุมวัน พอสร้างเสร็จก็ให้ทหาร
สมัครใหม่ที่อาศัยอยู่ตามวัดไปรวมพักอยู่ที่นั่นได้ ประมาณ ๑,๐๐๐ คน ส่วนเศษที่เหลือคงอาศัยอยู่ที่วัด
ตามเดิม

เมื่องานฉลองพระนครแลการพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ กับสมเด็จพระเจ้า
ลูกเธอเสร็จแล้ว ท้องสนามหลวงอันเป็นที่จัดงานก็มากไปด้วยสิ่งปฏิภูมิลมลงวันจำนวนมากมาย ได้ก่อกำเนิด
จากเศษอาหารนานาชนิด ๆ ที่คนมักง่ายเทสาดไว้ตามท้องสนามหลวง แลทหารก็ได้รับประทานอาหาร หลาก
รสที่ชาวไทยและชาวต่างประเทศวางขายไม่เลือก ประกอบกับกำลังกายทรุดโทรมหลังจากต้องตรำอยู่เวรยาม
ในระยนานวัน จึงได้เกิดอหิวาตกโรคระบาดขึ้นในหน่วยทหารหน้า แล้วลุกลามไปสู่ชาวบ้าน ชาวร้านทั่วไป
ในพระนคร มีคนล้มตายลงแลอพยพหนีไปอยู่ที่อื่นกันเป็นอันมาก เฉพาะทหารสมัครอย่างเดียวได้ตายไป
หลายร้อยคน แลทหารสมัครใหม่เหล่านี้ เมื่อเห็นชาวบ้านหนีโรคหนีภัย ออกไปนอกเมืองจนในตลาดเจียบ
เหงาวิ้งเวง ก็บังเกิดการกลัวโรคและกลัวความเจียนภัย จึงพากันหนีกลับไปอยู่บ้านเสียเป็นอันมาก เพื่อเป็น
การบำรุงขวัญป้องกันมิให้ทหารหนี จึงโปรดเกล้า ๆ ให้คุมทหารที่เหลือหลบโรคภัยไปพักอยู่ที่ป้อมผีเสื้อสมุทร
จังหวัดสมุทรปราการ เป็นการชั่วคราว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงปริวิตกในการที่ต้องสูญเสียกำลังทหารไปในครั้งนี้มาก จึงมีพระ
กระแสรับสั่งให้เจ้าหน้าที่ตามออกไปรวบรวมทหารที่แตกหนีไปนั้นกลับเข้ากรมกองโดยด่วน
บทเรียนจากการติดตามทหารหนีคราวนี้ได้สอนให้เจ้าหมื่นไวยวรนาถ ผู้บังคับการกรมทหารหน้า
ในขณะนั้น คิดให้มีการสักตราจักรลงที่หน้าแขนขวาของทหารหน้าทุกคน เพื่อสะดวกต่อการติดตามตัวในภาย
หน้า ในตราจักรที่สักไว้ มีเลขประจำตัวทหารแลอักษรย่อนามเมือง ภูมิลำเนาของตัวทหาร คนนั้น ๆ
ปรากฏอยู่ด้วย ต่อเมื่อได้กวาดต้อนทหารกลับเข้ากรมกองได้มากแล้วจะนำไปควบคุมกระจายกันเป็นหลายที่
หลายแห่งเหมือนอย่างแต่ก่อน ก็เกรงว่าจะควบคุมให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่มีการหลบหนีได้ยาก ผู้บังคับ
การกรมทหารหน้า จึงได้กราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตสร้าง โรงทหารหน้าอย่างถาวรขึ้นที่ฉางหลวง
เก่าใกล้ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง พร้อมกันนั้นได้ทูลเกล้า ๆ ถวาย

แผนผังการก่อสร้าง และงบประมาณการก่อสร้างด้วยเสร็จ ผู้บังคับการได้ถวายคำอธิบายประกอบไปด้ยว่า ตนได้ตรวจหาทำเลสร้างโรงทหารแล้วเห็นว่าบริเวณฉางข้าวหลวงเก่าเจ็ดฉาง และโรงสีข้าวข้างหลักเมืองนั้นได้ชำรุดทรุดโทรมหมดแล้ว แม้แต่พื้นที่หามีไม้ ฝาและหลังคา กลายเป็นที่เกิดและเกาะอาศัยของต้นไทรและเถาวัลย์ จนเกือบจะมองไม่เห็นตัวฉางบรรดาวังเจ้านายมีกรมซึ่งตั้งอยู่ใกล้ ๆ กันนั้นก็มิสภาพดีกว่าฉางข้าวที่กล่าวมาแล้วเพียงเล็กน้อย เพราะมีคนอาศัยทำความสะอาดอยู่บ้าง ขอบเขตของพื้นที่แห่งนี้ทางด้านตะวันออกนับจากฉางเลียบบไปตามริมคลองตลอดถึงสะพานข้าง โรงสี กว้าง ๓ เส้น ๑๐ วา ส่วนยาววัดจากศาลเจ้าพ่อหลักเมืองถึงฉางข้าวริมคลองตลอด ยาว ๕ เส้น ได้ให้ช่างถ่ายรูปฉางข้าวและวังที่ทรุดโทรมไว้ทุก ๆ แห่ง แลได้ทำแผนผังหยาบ ๆ ชีตวงให้เห็น อาณาเขตของพื้นที่ที่ต้องการตั้งได้ส่งให้นายกราชี่ ช่างรับเหมาก่อสร้างมาก่อสร้างมาเขียนแบบแปลนตึก ๒ ชั้น และ ๓ ชั้น ขึ้นประกอบการพิจารณาอย่างละแบบ กะไว้ว่าเมื่อสร้างเสร็จตามแบบแปลนนี้แล้วสามารถรวมเอากรมทหารหน้าเข้ามาไว้ได้ทั้งหมด รวมค่าก่อสร้างทั้งหมดประมาณ ๕,๐๐๐ ชั่ง (๔๐๐,๐๐๐ บาท) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงรับแผนผังแลรูปถ่ายไว้ ทรงพระราชวินิจฉัยแลทรงมีพระกระแสรับสั่งว่า ขอเวลาปรึกษาหารือก่อน

ต่อมาอีกไม่กี่วัน เจ้าหมื่นไวยวรนาถ ได้นำแผนผังตึก ๓ ชั้นที่ได้แก้ไขใหม่เข้าไปทูลเกล้า ฯ ถวายให้ทอดพระเนตรใหม่ และกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า หากจะไม่ทรงสร้างโรงทหารขึ้น ในที่ ๆ ได้กราบบังคมทูลนี้แล้วก็น่าเสียดายมาก เพราะจะหาที่กว้างขวางแลเหมาะสมจะภายในเขตกำแพงพระนครได้ลำบากนัก และยิ่งจะหาได้ยากทั้งราคาก็จะทวีสูงขึ้นตามความเจริญของบ้านเมือง จึงได้ส่งให้นายกราชี่ เขียนแผนผังเป็นตึก ๓ ชั้นอย่างสมบูรณ์ หวังว่าจะบรรจุกทหารได้ถึง ๑ กองพลน้อย และเห็นว่าควรสร้างขึ้นเป็นตึกสามชั้นเสียทีเดียว แม้จะต้องเสียค่าก่อสร้างขึ้นบ้าง แต่ก็จะได้ประโยชน์เนกประการ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นชอบในคำกราบบังคมทูลด้วยทุกประการ และ โปรดเกล้า ฯ ให้สร้างตามแผนผังฉบับหลังนี้ได้

เจ้าหมื่นไวยวรนาถ ได้ทำสัญญาจ้างกับนายกราชี่ผู้รับเหมาริมมือเรือถนนโรงเรือนเก่า ๆ ออกแล้วได้ลงมือสร้างตึกโรงทหารหน้าในพุทธศักราช ๒๔๒๕ อนึ่ง พิธีวางศิลาฤกษ์รากตึกได้จัดเป็นพิธีหลวงแลกำหนดทำพร้อมกันกับพระราชพิธีวางศิลาฤกษ์วังสระปทุม ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ และวังท่าช้าง ในพระเจ้าน้อยยาเธอพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณอันโรงทหารหน้าที่สร้างในครั้งกระโน้น มีรายละเอียดแปลกต่างไปจากสภาพที่ว่าการกระทรวงกลาโหมในขณะนี้อยู่มาก จึงใคร่เล่ารายละเอียดเหล่านั้นไว้เป็นประวัติด้วย

ความใหญ่โตของโรงทหารหน้าสมัยนั้น สามารถบรรจุเอากำลังทหาร อาวุธ สัตว์พาหนะ ยานพาหนะ เสียงอาหาร โรงครัวของกรมทหารหน้าไว้ได้หมด สมดังความตั้งใจที่จะให้บรรจุกำลังได้ถึง ๑ กองพลน้อยจริง ๆ คือ

ด้านหน้า (ที่อยู่ทางทิศตะวันตก) เฉพาะตอนกลางที่เป็นมุข ๓ ชั้น ชั้นบนเป็นที่เก็บ สรรพสาตรา อาวุธ และพิพิธภัณฑ์ทหาร ชั้นกลางเป็นที่ประชุมนายทหาร ชั้นล่างเป็นที่ฝึกหัด การพันดาบ

ตึกสามชั้นด้านขวา (ที่อยู่ทางทิศเหนือ) ชั้นบนคงเป็นที่อยู่ของนายและพลทหาร โดยแบ่งออกเป็นตอน ๆ ตอนละ ๑ กองร้อย เฉพาะห้องนายทหารได้กั้นภายในตอนกองร้อยไว้ส่วนหนึ่งต่างหาก ชั้นกลางเป็นที่ประชุมอบรมทหาร ชั้นล่างเป็นคลังเก็บครุภัณฑ์และยุทธภัณฑ์หน่วยต่าง ๆ ที่อยู่ทาง ด้านขวานี้ มีทหารปืนใหญ่ โรงพยาบาลทหาร โรงม้า และโรงฝึกม้า (เห็นจะเป็นโรงใหญ่ตรงสะพานหกเดี๋ยวนี) ทั้งนี้ เพราะทางราชการทหารได้ให้ฝรั่งส่งม้าเทศมาจากออสเตรเลียแล้วถึง ๓๕๐ ม้า นอกจากนี้ มีหน่วยสัตว์รักษาโรงม้าและรถพระที่นั่งเทียมม้าเทศ ต่อจากตึกสามชั้นไป

ทางด้านเหนือได้ตัดแปลงโรงม้าเก่าให้เป็น ๒ ชั้น (เห็นจะเป็นตึกที่ใช้เป็นสโมสรกลางโหมเดี๋ยวนี) สำหรับให้ทหารม้าอาศัยอยู่ข้างบน ชั้นล่างให้ม้าอยู่

ตึกสามชั้นด้านซ้าย (ที่อยู่ทางทิศใต้) คงจัดแบ่งแต่ละชั้นให้ทหารอยู่ ไว้ของหรืออาวุธอย่างด้านเหนือ หน่วยทหารเหล่านั้น มีทหารราบ ทหารช่างปลายสุดของตึกนี้ได้สร้างขึ้นเป็นหอนาฬิกาใหญ่ ภายในหอนี้ ชั้นล่างเป็นเครื่องสูบน้ำและโรงงานของทหารช่าง ชั้นสองเป็นที่เก็บยุทธภัณฑ์ ชั้นสามเป็นถังเหล็กใหญ่สำหรับเก็บน้ำใส ชั้นสี่เป็นหน้าปัดนาฬิกาเห็นได้ ๒ ด้าน ชั้นห้าเป็นที่ทหาร รักษาการณ์มีไฟฉาย (ไฟฟ้า) และโทรศัพท์พร้อม

ทุกชั้นของตึกใหญ่มีบันไดอยู่ทีมุม และตอนกลางใกล้ ๆ บันได มีห้องปัสสาวะข้างบันไดละ ๒ ห้องทุกชั้น เพื่อมิให้กลิ่นที่พุ่งไปไกล จึงได้ต่อท่อระบายน้ำจากถังใหญ่ที่หอนาฬิกามาชำระ

ด้านหลัง (ที่อยู่ทางทิศตะวันออก) มีสระน้ำให้ทหารอาบ ชักเสื้อผ้า และหัดว่ายน้ำหนึ่งสระ ต่อจากสระมีฉางสำหรับเก็บข้าวสารตุนไว้ให้ทหารกินเป็นห้อง ๆ ถัดจากฉางข้างเป็นโรงครัวประกอบอาหารเลี้ยงทหารอยู่หนึ่งโรงใต้ครุนี้มีห้องใต้ดิน ๓ ห้อง ใช้เก็บและกรองน้ำให้สะอาดในหน้าแล้ง น้ำนี้สูบน้ำมาจากโรงสูบน้ำที่ทำข้างแล้วดันมาตามท่อใต้ดิน (ขณะนี้ยังมีโผล่ที่ข้างสะพานท่าข้าง)

เพื่อป้องกันมิให้แสงแดดตอนบ่ายและตอนเย็นส่องเข้าไปถึงเฉลียงรอบโรงทหารชั้นใน จึงได้ปลูกกอไม้สีสุกเป็นแถวกันไว้ทั้งสามด้าน

การก่อสร้างได้ดำเนินมาจนย่างเข้าปีที่สาม คือ พุทธศักราช ๒๔๒๗ โรงทหารมหามานั้น ก็จวนจะเสร็จเรียบร้อย เจ้าหมื่นไวยวรนาถ จึงได้ทำหนังสือทูลเกล้า ฯ ถวาย ขอพระราชทานนามโรงทหารแห่งนี้ไว้ที่หน้ามุขจึงมีพระราชหัตถ์เลขาคือว่า “อย่าให้ชื่อพิสดารอย่างไรเลย ให้ใช้นามว่าโรงทหารหน้าเท่านั้น และให้มีศักราชที่สร้างขึ้นไว้ด้วย” นายช่างก็ได้ประดิษฐ์ตัวอักษรป็นนามนั้นตามพระราชประสงค์ และต่อมาอีกไม่กี่วันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าหมื่นไวยวรนาถไปเฝ้าสมเด็จพระสังฆราช (สา) ณ วัดราชประดิษฐ์ นำกระแสรบพระราชมหาราช ในการที่ต้องพระราชประสงค์คาถาสำหรับประจำตรากรมทหารหน้า สมเด็จพระสังฆราช จึงทรงผูกคาถาให้เจ้าหมื่นไวยวรนาถนำมาทูลเกล้า ฯ ถวายให้ทรงเลือก ๔ บท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเลือกคาถาบท “วิเชตวา พลวา ภูปี รณฐเสธาเรตุ วุทฒิโย” ให้เป็นตราสำหรับทหารหน้า ต่อเมื่อให้ตั้งกรมยุทธนาธิการขึ้นแล้ว จึงได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอให้เปลี่ยนนามนั้นเป็น “กรมยุทธนาธิการ” แต่มีพระกระแสรับสั่งว่าให้คงไว้เป็นที่ระลึกของกรมทหารหน้า และเมื่อได้ตั้งกระทรวงกลาโหมขึ้น จึงได้ลบ “โรงทหารหน้า” ออก ใช้ “กระทรวงกลาโหม” แทนต่อมา จนถึงทุกวันนี้

เจ้าหมื่นไวยวรนาถ ได้ตั้งใจจัดให้โรงทหารหน้าเป็นแหล่งกลางที่สำคัญที่สุดสำหรับการทหารในพระนคร จึงให้จัดหาด้วยการสร้างและซื้อเครื่องประดับประดาตกแต่งภายใน เครื่องใช้และอุปกรณ์ในกิจการทหารต่าง ๆ ไว้ในโรงทหารแห่งนี้พร้อมมูล เฉพาะค่าก่อสร้างตัวโรงทหารสิ้นเงิน ๗,๐๐๐ ชั่ง (๕๖๐,๐๐๐ บาท) เครื่องตกแต่งและเครื่องประกอบเป็นเงินประมาณ ๑๒๕ ชั่ง (๑๐,๐๐๐ บาท) เสร็จเรียบร้อยแล้วก็หาวันมงคล ทำการเปิดโรงทหารหน้าใหม่ ขุนโหร ฯ ผู้ให้ฤกษ์ได้กำหนดเอาวันศุกร์ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีวอก ร.ศ.๑๐๓ (ตรงกับวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๒๗) เป็นวันเปิด

ในตอนเช้าของวันเปิดได้เริ่มต้นด้วยพิธีทางพุทธศาสนาเจริญพระพุทธรูปและเลี้ยงพระครึ่งได้มหาพิชัยฤกษ์เวลา ๕ โมงเช้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเปิดโรงทหารใหม่นั้น และเสด็จทอดพระเนตรตามที่ต่าง ๆ ทั่วทุกแห่ง เมื่อเสด็จกลับแล้วทหารต่าง ๆ ในกรมทหารหน้าก็ได้ขึ้นประจำโรงทหารใหม่ของตน

ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๔๓๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่าคำ “แบเร็ก” ที่ใช้เรียกโรงทหารหน้าอยู่นั้น เป็นคำต่อประเทศฟังไม่ใคร่รู้เรื่องกัน ประกอบกับเมื่อวันที่ ๑ เมษายนปีนี้ ได้ยกฐานะกรมยุทธนาธิการขึ้นเป็นกระทรวงยุทธนาธิการ และได้มาตั้งกองบัญชาการอยู่ในโรงทหารแห่งนี้แล้ว จึงทรงขนานนามโรงทหารนี้ใหม่ว่า “ศาลายุทธนาธิการ” ในวันที่ ๒ เดือนเดียวกัน

ล่วงมาวันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๓๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ กำหนดหน้าที่กระทรวงกลาโหมเป็นกระทรวงราชการทหารตามตำราโบราณ ส่วนกระทรวงยุทธนาธิการได้ลดลงเป็นกรมบังคับบัญชาทหารบกในพุทธศักราช ๒๔๓๗ ได้ย้ายที่ว่าการกระทรวงกลาโหมจากศาลาลูกขุนใน ออกมาอยู่ที่ตึกหลังกลางด้านหน้าของศาลายุทธนาธิการ และได้เปลี่ยนชื่อว่า “ที่ว่าการกระทรวงกลาโหม” ดังจะได้เห็นจากอักษรที่เขียนอยู่เหนือหน้ามุขด้านตะวันตกในทุกวันนี้

*****